

КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

COGNITIVE COMPONENT IN THE STRUCTURE OF THE FUTURE EDUCATORS' READINESS TO FORM GOODWILL IN CHILDREN OF JUNIOR PRESCHOOL AGE

Зміни в державній політиці у сфері освіти привели до оновлення системи професійної підготовки фахівців, зокрема майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Автором уточнено структуру готовності студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта до формування доброзичливості дітей старшого дошкільного віку. Зокрема виокремлено когнітивний, особистісно-мотиваційний та діяльнісний компоненти досліджуваного феномену. У статті розкрито зміст когнітивного компонента готовності студентів до формування доброзичливості дітей 5-7 років, визначено його критерій та показники. Представлено результати констатувального зрізу стану готовності студентів до формування зазначеної якості у дітей старшого дошкільного віку за когнітивним компонентом (несформований, несталий, середній та оптимальний рівні).

Ключові слова: *підготовка фахівців дошкільної освіти, готовність майбутніх вихователів до формування доброзичливості дітей старшого дошкільного віку, структура готовності, когнітивний компонент, рівні готовності.*

Changes in state policy in the field of education have led to an update of the system of professional training of specialists, in particular future educators of pre-school establishments. Among significant adult educators occupy a leading place, on which the development of basic qualities of a growing person, its moral convictions, acquisition of life social experience, skills of interpersonal relationships depends to a large extent.

On the basis of the theoretical analysis of scientific works of specialists in the field of preschool education, the structural components of the readiness of future educators of pre-school establishments for the formation of benevolence in children of the senior preschool age are specified in the article: cognitive, person-motivational, activity. They are organically interconnected, mutually interacting and mutually interacting.

The author disclose the content of the cognitive component of the phenomenon under investigation, its criterion and indicators are determined. On the basis of the author's questionnaire of students and the projective method of unfinished sentences, a statement is made that the readiness of future educators for the formation of the specified quality in children 5-7 years of cognitive component is presented. The analysis of answers allowed to isolate the unformed, unsteady, average and optimal levels of the phenomenon under study.

The results of the experiment necessitate the search for new approaches in the content and methods of student training.

Key words: *preparation of specialists of preschool education, readiness of future educators for the formation of benevolence of children of the senior preschool age, readiness structure, cognitive component, levels of readiness.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Реалізація концепції “Нова українська школа” передбачає зміни і в дошкільній ланці, як основі системи освіти України. Фахівцями доведено, що виховання і розвиток зростаючої особистості у період дошкільного дитинства, є фундаментом її подальшої освіти і становлення як особистості. Якість цього фундаменту значною мірою зумовлена якістю професійної діяльності педагогів, що працюють з дошкільниками, рівня їх професійної компетентності і психологічної готовності до роботи з дітьми дошкільного віку [1]. Зважаючи на це, в Україні виникає необхідність пошуку нових ресурсів покращення якості підготовки фахівців, у тому числі майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, їхньої професійної компетентності.

Питання готовності до професійної діяльності фахівця є важливою психолого-педагогічною проблемою, що потребує детального теоретичного аналізу та практичного дослідження. Це обумовлено тим, що діяльність вихователів закладів дошкільної освіти – особливий вид професійної діяльності, зміст якої передбачає необхідність мати глибокі педагогічні знання, хороші організаторські здібності, володіти вміннями творчо здійснювати виховний процес з урахуванням психології дитячого колективу, соціальних, сімейних умов, в яких зростає і виховується зростаюча особистість [2, с. 24].

Розвинути навички доброзичливих взаємин у дошкільників, за висновками фахівців (Л. Артемова, Н. Гавриш, Л. Лохвицька, Т. Поніманська та інші), можливо за умови відповідної націленості дорослих, усвідомлення ними своєї відповідальності у цьому напрямі виховної роботи [3; 4]. З огляду на зазначене, ефективність формування у дітей доброзичливого ставлення до однолітків певним чином залежить від готовності майбутнього педагога закладу дошкільної освіти здійснювати педагогічний вплив на зростаючу особистість, його гуманних світоглядних позицій, особистісних переконань, творчих здібностей, професійної гнучкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень засвідчує активний інтерес науковців до проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільного профілю (Г. Беленька, О. Богініч, Т. Книш, Н. Колосова, Н. Левінець, Н. Лисенко, Л. Мацук, М. Машовець, Л. Плетеницька, Т. Танько та інші).

Заслужують на увагу дослідження психолого-педагогічної підготовки вихователів у системі неперервної освіти та впровадження у практику дошкільних закладів особистісно орієнтованих технологій виховання: Л. Артемова, І. Бех, А. Богуш, Н. Гавриш, В. Лозова, та інші.

Незважаючи на зростання наукового інтересу до проблеми соціально-морального виховання зростаючої особистості, цілеспрямованих досліджень підготовки майбутніх вихователів до формування доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку в Україні ми не знайшли.

Мета статті – представити діагностичні результати сформованості когнітивного компонента готовності майбутніх вихователів до формування доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування у дітей доброзичливості вимагає актуалізації особистісної позиції педагога та підготовки фахівця, що базується на формуванні у нього гуманних світоглядних позицій, переконань, творчих здібностей, професійної гнучкості.

На основі теоретичного аналізу наукових праць фахівців у галузі дошкільної освіти (Г. Беленька, А. Залізняк, А. Курчатова, Н. Лисенко, В. Ляпунова, Л. Мацук, Т. Поніманська, В. Яйленко) нами виокремлено такі структурні компоненти готов-

ності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку: когнітивний, особистісно-мотиваційний, діяльнісний. Вони органічно взаємопов'язані, взаємовпливають і взаємозумовлюють один одного. Кожен компонент характеризується критерієм та деталізується показниками.

Когнітивний компонент об'єднує загальнопрофесійні та спеціальні знання про мету, форми, методи та засоби, які необхідні для формування доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку.

Знання складають основний елемент будь-якого виду освіти. Для успішного здійснення педагогічної діяльності вихователь повинен оволодіти знаннями з дошкільної педагогіки, дитячої психології, індивідуальних психологічних характеристик, вікової фізіології, дошкільної педіатрії та гігієни, правил охорони життя та зміцнення здоров'я дітей. Ці знання необхідні педагогу не як теоретичний багаж, а як основа потрібних у його діяльності практичних умінь [4, с. 3].

Одним із завдань фахової підготовки є навчання майбутнього педагога інтегрувати знання, знаходити шляхи реалізації міжпредметних зв'язків у майбутній педагогічній діяльності. Досліджуючи підготовку майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку Г. Беленька підкреслює, що внаслідок широкої за обсягом емпіричної поінформованості сучасних дошкільників в усіх сферах життя вихователь має виступати як носієм енциклопедичної інформації для них, так і співучасником з її обробки, трансформації та інтеріоризації дітьми, бути партнером у спілкуванні і зразком поведінки [2, с. 51].

Підготовка майбутніх вихователів до формування доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку полягає у закономірному оволодінні студентами теоретичними знаннями та їх застосуванні на практиці. Тому критерієм когнітивного компонента ми визначили знання про зміст доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку. Його показники: володіння понятійно-термінологічним змістом категорії “доброзичливість” (повнота, чіткість); уявлення про доброзичливість як інтегративну якість особистості (внутрішні мотиви, зовнішні прояви, характер спілкування, тощо); здатність вірно ідентифікувати і диференціювати доброзичливість, способи її прояву; знання основних ознак прояву доброзичливості у дітей 5-7 років; теоретико-методологічні знання з педагогіки, психології, методик дошкільної освіти.

Для визначення рівнів сформованості когнітивного компонента нами проведено авторське анкетування студентів “Що таке доброзичливість?”. Вибіркову сукупність склали 244 студенти 1-5 курсів, які навчаються за спеціальністю 012 Дошкільна освіта Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Анкета дозволила констатувати на якому рівні майбутні вихователі володіють понятійно-термінологічним змістом категорії “доброзичливість” (повнота, чіткість); чи знають вони основні ознаки доброзичливості у дітей 5-7 років і чи можуть вірно ідентифікувати і диференціювати способи її прояву. Також, за допомогою анкети ми діагностували знання студентів про чинники, які впливають на доброзичливість дитини старшого дошкільного віку, форми, методи та засоби формування досліджуваного явища.

Кількісні результати відповідей майбутніх вихователів на запитання анкети “Що таке доброзичливість?” та їх якісний аналіз дозволив констатувати, що найбільша частина студентів (41,2%) вважають себе частково доброзичливими людьми, переважно

зі знайомими та близькими. Значна кількість (38,8%) зазначили, що доброзичливі завжди і зі всіма. Ми вважаємо це позитивним фактом, адже саме майбутні вихователі в умовах закладів дошкільної освіти формуватимуть доброзичливість дітей передшкільного віку. Водночас тривожним слід визнати дані про наявність серед опитаних 15,3% тих, хто доброзичливий інколи, залежно від настрою. Ще 4,7% респондентів зазначили свій варіант відповіді (“намагаюсь зі всіма”, “як люди ставляться до мене, так і я до них”, “доброзичлива з доброзичливими до мене”).

Для формування доброзичливості у дітей необхідно самому володіти зазначеною рисою. Тому студентам пропонувалось оцінити свій рівень доброзичливості за 5-бальною шкалою. Аналіз результатів показав, що переважна частина майбутніх вихователів поставили собі 4 бали (63,3%), а тільки чверть з них поставили собі 5 (25,4%). Позитивним є те, що з поміж опитаних жоден не оцінив свою доброзичливість на 1 та 2 бали, які вважаємо несприятливими для педагога. Хоча 3 бали мають 11,3% студентів.

Відповідаючи на запитання “Стосовно кого Ви, переважно, проявляєте доброзичливість?” респонденти, переважно, зазначали декілька варіантів, адже у відповідях враховувався віковий критерій (старші, однолітки, молодші) та ступінь близькості (близькі, знайомі, чужі). Встановлено, що більше половини майбутніх вихователів проявляють доброзичливість до близьких (53,3%). Значна частина доброзичливі до старших (49,6%) та знайомих (41,5%). Недостатньо студентів проявляють доброзичливість до однолітків (21,3%), чужих (19,3%) та молодших (10,1%). Це, на нашу думку, є тривожним симптомом, адже діти 5-7 років є категорією “молодші”, до яких вихователь повинен бути доброзичливим, щоб сформуванню зазначеної риси у вихованців.

Хоча переважна більшість майбутніх вихователів (63,3%) вважають формування доброзичливості актуальною проблемою дошкільної освіти, у той же час 35,5% не замислювались над цим, а 1,2% думають, що це не суттєво у дошкільному дитинстві. Це актуалізує необхідність організації просвітницької роботи в означеному напрямі на формувальному етапі.

Оцінюючи рівень доброзичливості у дітей 5-7 років більшість майбутніх вихователів вважають їх завжди доброзичливими (61,3%). Водночас третина респондентів вважає дошкільників періодично доброзичливими (30,7%) та частіше недоброзичливими (8%). Це підтверджує актуальність досліджуваної проблеми.

Формування доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку своїм професійним обов'язком вважає 41,3% майбутніх вихователів. Приблизно така ж кількість переконана, що це завдання батьків, або інших значущих дорослих (36,5%). Це окреслює напрямки роботи на формувальному етапі дослідження.

До основних чинників, які здійснюють найвагомійший вплив на доброзичливість дитини 5-7 років, студенти відносять сімейне виховання (58,3%). Чверть опитаних визначають важливу роль закладу дошкільної освіти (25,1%).

Позитивним вважаємо той факт, що майбутні працівники закладів дошкільної освіти вважають вплив вихователя на прояви доброзичливості дитини завжди або іноді позитивним (37,3% та 30,4%). Це дозволило з'ясувати, що студенти високо оцінюють роль вихователя у формуванні базових якостей зростаючої особистості, зокрема доброзичливості.

Пріоритетними методами формування доброзичливості дітей старшого дошкільного віку майбутні вихователі вважають приклад дорослого (50,4%), включеність у діяльність (25,6%), перегляд мультфільмів і телепередач морального

змісту (13,4%). Дещо недооціненими виявились словесні методи – бесіда, пояснення, вказівка (10,6%). Це актуалізує необхідність розширення знань студентів щодо форм, методів та засобів роботи з дітьми старшого дошкільного віку.

З-поміж першочергових завдань, реалізація яких є необхідною умовою формування доброзичливості дітей дошкільного віку, майже половина респондентів виокремила удосконалення вміння контролювати та регулювати свою поведінку, утримуватися від негативних проявів (43,3%). Близько третини майбутніх вихователів надають вагомого значення заохоченню дітей до емоційно-позитивного ставлення до інших людей (35,9%), розвитку вміння привітно та ввічливо спілкуватись, вживати пестливі слова, володіти мовним етикетом, вибирати адекватні способи спілкування з оточуючими (31,2%). Водночас встановлено, що 29,8% студентів вважають, що необхідно вчити ціннісно ставитися до добра, миру, злагоди, любові. А тільки 15,5% надали значення ознайомленню дітей з правилом бути доброзичливим. Отримані результати спонукають до проведення просвітницької роботи серед майбутніх вихователів у означеному напрямі на етапі формування.

З'ясовано, що з-поміж форм роботи для набуття знань та умінь формування доброзичливості у дітей 5-7 студенти надають пріоритет педагогічній практиці (44,1%), семінарським, практичним та лабораторним заняттям (25,6%). Частина опитаних (9%) вважають сприятливими проведення вебінарів, тренінгів, інноваційних форм роботи, бесід з психологом, спілкування з викладачами.

Щодо джерел інформації, встановлено, що студенти черпають знання з матеріалів лекцій, семінарських, практичних та лабораторних занять (40,8%), інтернету, телебачення (21,3%). Цінними є поради батьків і друзів (24,1%).

Для уточнення отриманих результатів та діагностики знань студентів про зміст доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку ми використали проективну методику незакінчених речень. Анкета містила 15 запитань, спрямованих на визначення знань майбутніх вихователів про доброзичливість як особистісний феномен, основні ознаки, внутрішні мотиви та зовнішні прояви доброзичливості, особливості формування зазначеного явища у дітей 5-7 років. За повну, чітку відповідь студенту присвоювалось 2 бали; за часткову, загальну – 1 бал; поверхневу, неточну або неправильну відповідь – 0 балів.

За результатами анкетувань визначались рівні сформованості когнітивного компоненту: несформований (0-7 балів), несталій (8-15 балів), середній (16-23 бали), оптимальний (24-30 балів).

Таким чином, несформований рівень констатовано у 8,9% (22 особи). Студенти цього рівня не володіють понятійно-термінологічним змістом категорії “доброзичливість”, не формулюють визначення; не завжди ідентифікують і диференціюють доброзичливість, не можуть назвати основних ознак та способів її прояву у дітей старшого дошкільного віку; у них не сформовані уявлення про доброзичливість як інтегративну якість особистості; відсутні теоретико-методологічні знання з дошкільної педагогіки, дитячої психології та методик дошкільної освіти.

Несталий рівень констатовано у 25% (61 особа). У студентів цього рівня – поверхневі знання про понятійно-термінологічний зміст категорії “доброзичливість”; не сформовані уявлення про доброзичливість як інтегративну якість особистості; вони допускають неточності у ідентифікації і диференціації доброзичливості, на власний розсуд називають способи її прояву, зазначають декілька основних ознак доброзичливості у дітей 5-7 років; поверхневі теоретико-методологічні знання з дошкільної педагогіки, дитячої психології та методик дошкільної освіти.

Середній рівень готовності до формування доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку констатовано у 46, 7% опитаних (114 осіб). Їм притаманні відносно повні, чіткі знання про понятійно-термінологічний зміст категорії “доброзичливість”; студенти мають глибокі уявлення про доброзичливість як інтегративну якість особистості, але не обґрунтовують свою думку; вони вірно ідентифікують та диференціюють доброзичливість, способи її прояву; знають та називають значну кількість основних ознак доброзичливості у старших дошкільників; у них достатні, відтворюючі теоретико-методологічні знання з педагогіки, психології та методик дошкільної освіти, вміння адаптувати їх під свої потреби.

Оптимальний рівень констатовано у 19, 4% (47 осіб). Студенти, умовно віднесені до зазначеного рівня, розуміють і можуть чітко та правильно пояснити понятійно-термінологічний зміст категорії “доброзичливість”; вони вірно ідентифікують і диференціюють доброзичливість, способи її прояву, обґрунтовують свою думку; знають та називають багато основних ознак доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку; мають глибокі та усвідомлені уявлення про доброзичливість як інтегративну якість особистості; володіють високим рівнем теоретико-методологічних знань з педагогіки, психології та методик дошкільної освіти, вміють адаптувати їх під свої потреби.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, проведений констатувальний етап дослідження підтвердив значущість проблеми формування доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку та дозволив схарактеризувати рівні готовності майбутніх вихователів до формування зазначеної якості у старших дошкільників (оптимальний, суперечливий, несталий, елементарний) за когнітивним компонентом. Результати експерименту зумовлюють необхідність пошуку нових підходів у змісті та методах професійної підготовки студентів.

Перспективу подальшої роботи ми вбачаємо в діагностиці інших структурних компонентів досліджуваного явища, а також розробці та експериментальній перевірці методики підготовки майбутніх вихователів до формування доброзичливості у дітей старшого дошкільного віку.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
2. Беленька Г. В. Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці : монографія / Г. В. Беленька, О. Л. Богиніч, З. Н. Борисова та ін. ; за заг. ред. І. І. Загарницької. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 310 с.
3. Гавриш Н. Добромu всюди добре, або як допомогти дітям зростати доброзичливими / Наталія Гавриш // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2017. – №8. – С.40-45.
4. Поніманська Т. І. Підготовка педагога до виховання дітей старшого дошкільного віку в світлі гуманістичної парадигми [Електронний ресурс] / Т. І. Поніманська // Науковий вісник Донбасу. – 2013. – № 4. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_4_46

References

1. Bekh I. D. Vykhovannia osobystosti / I. D. Bekh. – K. : Lybid, 2008. – 848 s.
2. Bielienka H. V. Pidhotovka vykhovatelia do rozvytku osobystosti dytyny v doshkilnomu vitsi : monohrafiia / H. V. Bielienka, O. L. Bohinich, Z. N. Borysova ta in. ; za zah. red. I. I. Zaharnytskoi. – K. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2009. – 310 s.
3. Havrysh N. Dobromu vsiudy dobre, abo yak dopomohty ditiam zrostaty dobrozychlyvymy / Nataliia Havrysh // Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu. – 2017. – №8. – S.40-45.
4. Ponimanska T. I. Pidhotovka pedahoha do vykhovannia ditei starshoho doshkilnoho viku v svitli humanistychnoi paradyhmy [Elektronnyi resurs] / T. I. Ponimanska // Naukovyi visnyk Donbasu. – 2013. – № 4. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_4_46

Одержано статтю: 25.04.2018

Прийнято до друку: 11.05.2018